

ko, posledica pomenutog piščevog opredeljenja. Ovde, takođe, susrećemo posebnu usmerenost priповедanja karakterističnu za ovakav postupak: pošto se sva zbivanja prelамaju kroz svest jednog junaka, koja je po pravilu vrlo dinamična i haotična, pokazuje se da je opis usmeren na detalj koji sada postaje najkupnija priповedačka jedinica. Samim tim, ni kompoziciona rešenja ne mogu počivati na klasičnim principima sredenosti i preglednosti. Sve su ovo manje-više uobičajene odlike dela piščevih ovakvih postupkom.

U konkretnom oblikovanju teme, tamo gde se svaki književni postupak mora najzad pokazati i odrediti se, došlo je do izvesne prevlasti samog tog postupka koji se sad pojavljuje kao okvir, granica kojoj je moguće ostvariti neko značenje. *Belu lađu*, na primer, karakterišu izvesna tematska bezbojnina i ravnodušnost. Tema koja se u pričama ove zbirke javlja kao neka vrsta opsesivne zaokupljenosti glavnog junaka, ne može biti nešto jedinstveno i određujuće: sve ono što dospe u svest junaka vredi podjednako, bez obzira da li se radi o smrti ili nekom banalnom detalju. Ulogu tematskog okvira preuzimaju dominirajući motivi. Stoga oni imaju konstitutivnu ulogu.

Zbog ovakve usmerenosti priповedanja dolazi do izvesne unutrašnje diskvalifikacije svakog eventualnog »pozitivnog« značenja koje bi priča mogla imati. Tako se ova nezainteresovanost za bilo kakvu poruku poklapa s izvesnim tendencijama postupka: i izjednačavanje tematskih okosnica priповedanja i isticanje, na prvi pogled nevažnih i bizarnih, motiva i ovo uzgredno zanemarivanje poruke sklapaju se u jedan poseban i celovit doživljaj stvarnosti. Svet je u najvećem broju priповedačka oblikovan kao krajnjine nepodesan za bilo kakvu egzistenciju dostoјnu čoveka, a Stojanovićevi junaci se osećaju kao »ribe na suvom«. Piščev negativno osenčavanje osnovnog doživljaja stvarnosti ostaje samo na granici odričanja budući da pisac nije nagovestio mogućnost nekakvog ideaala koga bi suprotstavio sumornom viđenju stvarnosti. Svet je nepodesan, ali neumoljivo nepromenljiv — tako bi se najkraće moglo svesti značenje većine Stojanovićevih priповedača, aiko i to nije preveć slobodna konstrukcija s obzirom na piščevu nezainteresovanost za bilo kakvu vrstu poruke.

Bez obzira koliko ovakva poruka bila prisutna kao nekakvo relevantno određenje ljudske egzistencije, njen uticaj na emotivnost priča je nepobitan: izvestan preiz kao jedini mogući i pravi odnos prema svetu i ljudima odiše iz svih Stojanovićevih priča kao dominantno osećanje. Ali ne preiz zasnovan na nekim posebnim i jačim razlozima, već više ravnodušnost, kao otimanje talkom svetu, ravnodušnost kojoj je izvor spontanost doživljaja stvarnosti, kao nečeg savršeno pasivnog i, u krajnjoj limiji, stranog bilo čemu ljudskom.

Belom lađom najavio se Stojanović kao pisac koji uspeva da svoju inspiraciju dove de do kraja, do određenog efekta, u kojem je on video mogućnost da se individualizuje kao pisac. On, besumnje, uspeva da svojim pričama izazove u čitaocu svojevrsan doživljaj. Ali i poređ toga ima se utiskak da te priče nisu bez izvesnih nedostata. Najveći broj čine oni koji su nastali kao posledica piščevog striktognog opredeljenja za jedan određeni postupak. U Stojanovićev literarni svet, na primer, mogu da uđu samo junaci nesrećne psihičke konstitucije (deca, ljudi opterećeni izvesnim problemima i idejama, ludaci itd) što je dovelo do određene monotonije priповedenja. Iako pisac odustaje od težnje da ostvari nekakvo značenje, on ipak vrši selekciju, dakle i ocenu detalja koji prolaze kroz svest njegovih junaka. Tako je, primera radi, u *Letovanju u avgustu*, najcelovitijoj priboveči zbirke, svada oko mesta na obali važnija od spasavanja jedne devojčice koja se davi. Tom selekcijom pisac ostvaruje određene efekte, ali njihova jednosmernost (ilustracija čovekovog psihičkog

haosa u današnje doba) ne pruža im mogućnost za bogatstvo i raznovrsnost celovitog umetničkog efekta. Ukoliko ne bi postojao »glas« pisca, ukoliko bi, dakle, sve moguće nedostatke trebalo uzeti kao funkcije posebne vrste (siromaštvo umetničkog utiska je posledica junakovog a ne piščevog doživljaja stvarnosti), moralni bismo se pitati čemu onda uopšte težiti ka uspelosti priповedenja tamo gde neuspeha ne može biti. Svako prijedavanje bilo bi u tom slučaju unapred umetnički uspelo.

Stoga je došlo do naglašenje neuđenačenosti među prijedovima koje čine *Belu lađu*. I kao uvek u ovakvom slučaju, vrednosti nekog ostvarenja ne doprimosi ono područje na kojem pisac najviše radi, već neko drugo, čije je pojavljuvanje onda sasvim neizvesno. U Stojanovićevom pokusu područje je tematika. Priče *Satov gospodina Atansijevića* i *Malo sreće pred praznik*, na primer, malo se međusobno razlikuju u pogledu uspelosti primene određenog književnog postupka. Međutim, razlika u pogledu umetničke vrednosti je toliko da je ona prva jedna od najboljih, a ova druga jedna od najlošijih u čitavoj zbirci. Prednost prve javlja se, u stvari, kao posledica teme smrti koja se u njoj oblikuje, a drugu diskvalificuje banalnost mješene teme.

Ova prevlast pojedinih momenata književnog umetničkog ostvarenja je najčešća karakteristika literarnih prvenaca. To što se u primeru *Bele lađe* tako izrazito očitala, posledica je prenagljenosti Stojanovićevog prijedovanskog opredeljenja.

Stojan Đordić

DESANKA MAKSIMOVIC: »NEMAM VIŠE VREMENA«

Prosveta, Beograd, 1973.

Metamorfoza zrenja je iskustvo koje označava put tvorca prema zenitu.

Ako treba, konkretnije definisati tajnu iskustva kao metamorfozu zrenja u poeziji, tada neminovno moramo suočiti dva bitna elementa na tom planu — emocijonalno i racionalno. Kod njihovog saodinosa na talkovoj specifičnoj relaciji uvek emocionalno pravi izvesne ustupke u korist racionalnog, odnosno racionalnog interventije efikasnije u emocionalnom. Iskustvo, pre svega, izostrava najdragocenije čuvtvo pesnikinja — čuvtvo selekcije slike. Vremenom on postaje razfiraniji u svom tragačkom instinktu. To je romjenje direktno u srce izabranog sveta.

Treba podvući da je Desanka Maksimović za srecem te esencijalne žice tragača više od četiri decenije. Pre deset godina zbirka stihova »Tražim pomilovanje« (1964 g.) označila je pun pogodak, a najnovija »Nemam više vremena« samo ga je potvrdila.

Ovde je pesnikinja područje svoje kompletne inspiracije prepoznala u simbolu smrti. Prepoznavanje — to već vodi ka sinonimnom pojmu naslučivanja. Znači smrt odmerena sa pozicije distance. Ali to izgleda samo na prvi pogled, prva varijanta privida, — jer drugo svetlo projekcije otkriva novi plan na relaciji: pesnikinja — smrt. Pesnikinja kao da se prostovertila s njom još od samog početka. Očigledan je pokušaj da se preduhitri kategorija normalni tok vremena, t.j. da se u izvesnom smislu svede na jednu metafizičku komponentu, da se zaledi. Pri tom kao kontrapunkt za sublimaciju uzeta je prošlost. Odatle je metafora vremena u poslednjoj zbirci stihova Desanke Maksimović obojena prizvukom prisećanja, dalekog šuma.

»O svemu sad govorim kao da je bilo pre hiljadu sunčanih godina.«

Od ranije suptilnije su otkriveni: bol, strah i osama kao arhetipske i nepromenljive supstance duše. One su precizno filksirane i na njima pesnikinja insistira kao na znaku, kao na refleksu što registruje nestalni ritam realnog ili fizičkog vremena. Otud još u naslovu refren tih rezignacije: »Nemam više vremena...« jer je sve konačno naslućeno i sasvim su blizu vrata kroz koja treba da uđe u vreme večito i neobuhvatno. Momenat je kada misao treba koncentrisati u tom pravcu. To je kao priprema za pričeće posle kojeg nema trežnjenja od vina. Otkriven je lucidni međuprostor. I kao da je sve premiljeno za konačni put; treba još da se ostavi testament:

»Ostaviću vam jedino reči iskopane iz dubine sluha.«

Navedeni stihovi su iz pesme »Oporka«. Ovo ujedno kao da ukazuje na jednu rafinirano odmerenu postupnost na kompozicijskom planu, na izvesno postupno uvođenje u centar teme. U stvari, takvom skladu arhitekture u kompoziciji doprinosi osmišljeni prolog, označen ditirambom »Prolećna pesma«, kao i finalna poenta na kralju knjige sadržana u baladičnoj »Zmiji«. Obe ove pesme su iz ranijeg perioda stvaralaštva pesnikinja (iz 1923 g.). I, kao da između njihova dva kontrasna vala izronjava sublimirani zvuk emocije i misli. O tut nepobitni utisak da je to zvuk, što označava hermetički prostor smrti, otkriven jednim snažnim zamahom zrele pesničke spoznaje.

Harmonična sinteza imaginacije i iluminacije, naslučivanja i čiste spoznaje, savršeno može da se ogleda u pesmi »Silazite polako«, jednoj od najlepših u zbirci stihova, u kojoj se pesnikinja obraća mrtvima. Sve je tu smešteno u međuprostor otkriven između privida i slike.

Tu se može sagledati element koji je supstanca možda najbitnije nijanze cele knjige, — strah; ali strah predstavljen ne kao grč, nego kao spontano samo ispunjavanje, kao metafizička boja naslućenog prostora — večite tišine (smrti). Put do nje je pesnikinja označava kao veliki spas od hajke što prosleđuje život. To je konačno put kojim i krik zadnjeg očaja može spokojno da se odronjava:

»Za mojim krikom se osvrću vuci ali me ne gone.«

Tišina je već sasvim iskristalizirani simbol što dolazi kao sublimacija pesničkog i životnog iskustva i ona je prosti pikturnalno naslikana — jednim potezom, kao zaledeni predeo, kao reminiscencija mirvane.

Takvoj specifičnoj transkripciji otkriveni znak nikako ne znači statičnost niti u slici, niti u imaginaciji; to je samo prodor u konačnu harmoniju, u tačku gde se prostor i vreme spajaju u jedan pojam, izravnati i pomireni — Smrt, ta opsežna pesnička tema.

Iracionalna spoznaja smrti je obojena, iako prigušeno i tamno, sočnim talasom emocije. U tome je sadržana, u stvari, prevašodnost ključa originalnosti i kvaliteta; — maksimalno izbalansirane pesničke

slike kroz jedan jezik biblijskog govora gde se čuvstvena i misaona poenta spajaju u zenutru, sublimiranu esenciju.

I sve je van tvrde šeme. Sve je toliko prepoznatljivo, ispunjeno spontanom prirodnom pesničkim: čisti ritam emocije, intonacije, muzike. I ova, kako i ostale pesničke knjige Desanke Maksimović kao da ostaje na neki način usamljena, postrani od modernih istraživanja, eksperimentata i stilova savremene srpske poezije, ali to je knjiga koja nikako ne može da se zaobiđe, — ponajviše radi veličine originalnosti i jedre pesničke zrelosti što sadrži u sebi.

— *Eftim Kletnikov*
Preveo s makedonskog Vladimir Popov
Ova je knjiga jedna od najljepših i najboljih
srpskih knjiga poezije. Ne može da se
zaobiđe.

PAUN PETRONIJEVIĆ: »DOBRO LETO«

Kulturno-prosvetna zajednica opštine Titovo Užice, 1974.

Paun Petronijević je ime koje se pominje u književnom svetu, iako ovaj pesnik za svoga kratkog života nije, u kvantitativnom smislu, stvorio mnogo. Neposredno pred Paunovu smrt, 1962. godine (a rođen je 1936), objavljena je njegova jedina pesnička knjiga, *Pastir traži dno neba*. Posebno uspele pesme (*Bela pesma, Oglas za dušu, Verovanje*) prepevane su na francuski i španski. Dvanaest godina nakon Paunove smrti, poštovaoci ove poezije (među kojima su, da pomenemo samo neka značajna imena naše književnosti, Radomir Andrić, Dragiša Vitošević, Dobrica Erić, Vladeta R. Košutić, Ljubivoje Ršumović) omogućili su nam da se susretimo sa njegovim pesmama u knjizi *Dobro leto*.

Susret sa zbirkom *Dobro leto* susret je sa pesništvom nesumnjivih vrednosti. Smrt je, možemo reći, jedini krivac što ovaj rano preminuli pesnik nije uspeo da se vine u pesničke vrhove. Ali i sa ovim što je uspeo da stvari, a što je dobro predstavljeno u *Dobrom letu*, Paun Petronijević izborio je svoje mesto pod srpskim pesničkim nebom.

On je svoje motive tražio isključivo u prirodi. Njima je on iskazivao sebe, svoju čestiju za životom i borbu sa okrutnom smrću.

Polazeći od jednostavnih misli, pesnička traganja Pauna Petronijevića smerno idu sve dalje. Sve do teme o suštini ljudskog postojanja, uvek lirsкоj i lično obojenoj, do borbe sa neumitnošću iskazane nikad apostaltnim jezikom, i do mogućnosti uspostavljanja ravnoteže i pomirenja sa svetom i tom nemimovnošću. U ključnoj pesmi ove zbirke, *Pastir traži dno neba*, Petronijević simbolično govorio o čovekovoj želji da sazna krajnju istinu i o nemogućnosti da to učini.

U ciklusu tematski raznovrsnih pesama, uočavamo jedinstvenu ideju, tako da sa svakom narednom pesmom dobijamo čvrstu i celovitu sliku Petronijevićeve pesničke misli. Najčešći pojmovi u njegovom pesništvu vezani su za prirodu, razumljivo: lišće, ptice, voda, a sve to postoji u beskraju u kojem on traži, izvanredno osećajući mnogobrojne nivoje borbe života i smrći, rađanja i nestajanja, onu večitu istinu o čoveku i svetu koju je i sam iskušavao na sebi. Talkav »jednostavan« izraz, bogat značenjima, odlikuje je Petronijevićevog pesništva kojim malo koji pesnik može da se povali.

U *Dobrom letu* Petronijević je prisutan na još jedan način. Kao inspiracija pesniku. Zbirka sadrži i *Odzive Paunu*, pesme Petronijevićevih prijatelja pesnika: Dobrice Erića, Vesne Parun, Radomira Andrića, Srbeljuba Mitića i drugih. Knjiga ima i bibliografiju ovog mladog pesnika.

Gordana Gajić

LIKOVNI NOTES

BRANISLAV DOBANOVAČKI, IZLOŽBA PLAKATA

(Salon UPIDIV-a, septembar, 1974., Novi Sad)

Malobrojna porodica dizajnera plakata dobila je još jednog novog člana — Branislava Dobanovačkog. Svoj talent i već potvrđenu kreativnost ikad i ubedljivo ostvarivanje likovnih zamisli Dobanovački sigurno demonstrira samostalnom izložbom plakata i projekata za offset. Od šesnaest izloženih eksponata osam su već izvedeni i nagrađeni na jugoslovenskim konkursima, dok drugu grupu čine uglavnom projekti za plakat. Iako blijske u osnovnoj konceptiji shvatjanja plakata kao mogućnosti vođenja specifičnog razgovora, ove dve grupe ipak čime dve relativno različiteeline.

Osnovna karakteristika njegovih plakata ogleda se u ostvarivanju fizikalnog skладa koji je posledica realizovanog vizuelnog objekta kao sredstva jasnog informisanja i, s druge strane, adekvatne likovne angažovanosti. Momenat informativnosti, zapravo podsticaj i ostvarivanje dijaloga čiji je smisao otkrivanje važnosti nekog događaja ili akcije (uglavnom se radi o političkom plakatu), uvek ostaje primaran zadovoljavajući osnovnu funkciju stvaralačkog čina. Međutim, onaj drugi momenat — likovni proces — koga samo za ovu priliku tumačimo kao poseban fenomen jer je u suštini meodvojiv od elemenata obaveštavanja, čime u stvari onu udarnu stranu likovne angažovanosti ovog umetnika.

Strategija i likovni jezik izloženih plakata jesu, u ovakvoj gruboj podeli, dvojaki. U prvom slučaju potencira se nešto st-

SAOPŠTENJE REDAKCIJE

Zbog zauzetosti na radnom mestu Mirjana Stefanović više neće moći da radi kao lektor u časopisu »Polja«. Redakcija joj najsrdaćnije zahvaljuje na dosadašnjem radu nadajući se da će ona i dalje ostati saradnik »Polja«.